

Lübnan'ın Güney Sınırı: Çatışma, İşgal ve Toprak İhtilafı

Lebanon's Southern Border: Conflict, Occupation, and Territorial Dispute

Yasin Athloğlu

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü, Niğde,
Türkiye, yatlioglu@ohu.edu.tr

Öz: 7 Ekim 2023'te Hamas'ın Gazze Şeridi'nden İsrail'e saldırmasının ardından Hizbullah ile İsrail arasında Lübnan'ın güney sınırı boyunca kaygı verici ve tehlikeli bir askeri gerginlik ortaya çıktı. Sınırdaki aylardır karşılıklı olarak düzenlenen saldırılar, Lübnan'ın güneyinde aralarında sivillerin de bulunduğu yüzlerce can kaybına, büyük bir maddi yıkıma ve kitlesel göçe yol açtı. Aynı zamanda çatışmanın Lübnan topraklarına taşınarak geniş çaplı bir savaşa dönüşmesi ihtimalini ortaya çıkardı. Lübnan'ın güney sınırındaki çatışma, her ne kadar Hizbullah ile İsrail arasında bir silahlı mücadele olarak görülse de aslında 1920'lere kadar giden tarihsel bir sürecin ürünüdür. Lübnan'ın güneydeki sınır hattı, ilk kez 1923'te İngilizler ve Fransızlar tarafından Lübnan-Filistin sınırı olarak çizildi, fakat 1949'da yapılan ateşkes antlaşmasıyla de facto bir Lübnan-İsrail sınırına dönüştü. Bu sınır hattı, 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan günümüze, silahlı çatışmaları, işgalleri ve toprak ihtilaflarını içeren bir çatışma için uygun bir zemin oluşturdu. Bu çalışmada, Lübnan'ın güney sınırının yüzyıllık tarihi boyunca yaşanan siyasi ve askeri mücadeleler, işgaller, toprak ihtilafları, sınırın hukuki statüsündeki değişiklikler ve tarafların sınır konusundaki iddiaları incelenmektedir. Bu bağlamda Lübnan'ın güney sınırında çatışmaya yol açan temel faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Lübnan, İsrail, Çatışma, Sınır İhtilafı.

Abstract: Following the Hamas-led attack on Israel from the Gaza Strip on 7 October 2023, Hezbollah and Israel engaged in a worrying and dangerous military escalation along Lebanon's southern border. For months, exchanging cross-border attacks has resulted in hundreds of casualties, including civilians, large-scale destruction of property, and displacement in South Lebanon. It also raised the prospect of conflict spilling over into Lebanese territory and escalating into full-scale war. Although conflict on Lebanon's southern border is seen as an armed struggle between Hezbollah and Israel, it is actually a result of historical process backing the 1920s. The border line was first drawn by the British and French in 1923 as the Lebanese-Palestinian border but transformed a de facto Lebanese-Israeli border after the 1949 Armistice Agreement. The demarcation line has provided a basis for conflict, including armed clashes, occupations, and territorial disputes, from the 1967 Arab-Israeli War to the present. This study examines political and military struggles, occupations, territorial disputes, changes in the legal status of the border, and claims over the border in the century-long period. In this context, this study aims to identify the main factors leading to conflict on Lebanon's southern border.

Keywords: Middle East, Lebanon, Israel, Conflict. Border Dispute.

Geliş Tarihi/Received: 19.07.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 16.09.2024

Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
11.11.2024

Giriş

7 Ekim 2023'te Gazze'de başlayan HAMAS-İsrail çatışması, ertesi gün Lübnan'ın güney sınırına sıçradı ve bölgeyi Hizbullah ile İsrail'in savaştığı yeni bir cephe hattına dönüştürdü. Hizbullah sınırdan yürüttüğü savaşı, Filistin davasını destekleyen ve İsrail yayılcılığına karşı Lübnan topraklarını savunan silahlı bir direniş olarak sunarken İsrail ise Hizbullah'ı kendi egemenlik alanını tehdit eden bir terör örgütü olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Lübnan'ın güneyindeki çatışmanın Hizbullah ile İsrail arasında 1990'lardan beri devam eden silahlı mücadelelerden ibaret olmadığı ve sorunun kökenlerinin sınırın ilk kez çizildiği 1920'lere kadar uzandığı aşikârdır. 1923 tarihli İngiliz-Fransız Antlaşması'yla çizilen sınır, Lübnan ve Filistin'i birer siyasi varlık olarak ayırmayı amaçlasa da aslında iki sömürgeci gücün hâkimiyetinin bir göstergesiydi. Bölgedeki toplumsal ve ekonomik gerçekleri yok sayan bu sınır, uzun vadede siyasi, ideolojik ve dini rekabetlerin çatışmaya dönüşmesinin alt yapısını hazırladı. Lübnan, hassas mezhepsel dengelere dayalı zayıf bir devlet olarak bağımsızlığını kazanırken Filistin ise asla toprak bütünlüğünü koruyarak bağımsız bir devlet haline gelemedi. İsrail'in 1948'de bağımsızlığını ilan etmesi ve buna tepki olarak patlak veren Arap-İsrail Savaşı, Lübnan'ın güney sınırının bir de facto Lübnan-İsrail sınırına dönüşmesine neden oldu.

Lübnan ile İsrail arasındaki de facto sınır, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Lübnan'daki farkı silahlı gruplar ile İsrail arasında çatışmalara ve İsrail'in iç savaş sırasında ülkenin güney ve orta bölgelerine yönelik işgallerine sahne oldu. Bu çatışmalar ve işgaller, sınır hattını ve Lübnan'ın güneyini sürekli istikrarsızlığın, güvensizliğin ve insani felaketlerin (sivil ölümleri, maddi yıkım, kitlesel göçler vs.) yaşandığı bir yere dönüştürdü. Çalışmamızda, sınırın ilk kez çizildiği 1923'ten son Hizbullah-İsrail çatışmasının patlak verdiği 2023'e kadar geçen yüzyıllık sürede, Lübnan'ın güneyinde yaşanan siyasi ve askeri mücadeleler, işgaller, toprak ihtilafları, sınırın hukuki statüsündeki değişiklikler ve tarafların sınır konusundaki iddiaları incelenmektedir. Bu bağlamda Lübnan'ın güney sınırının neden sürekli çatışma ve istikrarsızlık üreten bir yer olduğu sorusuna verilecek yanıtlar önem arz etmektedir. Nitekim çalışmamızda, Osmanlı sonrası bölgede kurulan sömürgeci yapıların bir neticesi olarak ortaya çıkan İsrail Devleti'nin komşularına yönelik uyguladığı yayılcı siyaset ve Lübnan gibi hassas mezhepsel dengeler üzerine kurulan bir devletin kendi egemenlik alanını savunmadaki zafiyetleri dikkate alınarak Lübnan'ın güney sınırındaki çatışmaya yol açan temel faktörlerin tespit edilmesine odaklanılmaktadır.

Tarihsel Arka Plan: Lübnan-Filistin Sınırı

Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz kıyılarındaki toprakları, 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'yla üçe bölündü: Güneyde İngiltere ve Fransa'nın kontrolünde bir Uluslararası Bölge, Hayfa ve Akka'daki limanları kapsayan bir İngiliz Bölgesi ve Uluslararası Bölge'nin kuzeyindeki kıyı şeridinden oluşan bir Fransız Bölgesi. Uluslararası Bölge ile Fransız Bölgesi, Akdeniz kıyısından Celile Gölü'ne uzanan bir sınırla ayrılıyor ve Hula Gölü ile Safed Fransızların kontrolünde kalıyordu. Fakat savaş sonunda İngilizlerin Filistin'de sağladığı askeri üstünlük ve Siyonistlerin Filistin'le ilgili talepleri, 1916'daki paylaşımın tartışmaya açılmasını beraberinde getirecekti (Hof, 1985, ss. 3-4; Biger, 2004, s. 102).

Filistin'in kuzeyindeki ilk Yahudi yerleşimleri, Baron Edmond de Rothschild'ın satın aldığı arazilere Rus Yahudilerinin yerleştirilmesiyle ortaya çıkmıştı. 1880'lerde Zihron Ya'akov, Roş Pina, Yesod HaMa'ala ve Bat Şlomo, 1890'larda da Hadera, Şfeya, Ein Zeitim, Secera, Mişmar HaYarden, Mahanayim ve Metulla olmak üzere toplam 11 Yahudi yerleşimi kuruldu. Roş Pina, Yesod HaMa'ala, Ein Zeitim, Mişmar HaYarden, Mahanayim ve Metulla, Celile Gölü'nün kuzeyindeki Celile Uzantısı olarak adlandırılan bölgede bulunuyordu. En kuzeydeki yerleşim, Rothschild'ın temsilcisi Joshua Ossovetki'nin Saydalı Cabur Bey Riskalas adlı bir Rum Hıristiyan'dan satın aldığı arazinin üzerine 1896'da kurulan Metulla'ydı (Morris, 2001, s. 38 ve 55; Avneri, 1984, ss. 96-97). 1916 paylaşımı, Celile Uzantısı'nı Fransız Bölgesi içinde bırakarak Filistin'deki Yahudi yerleşimlerini ikiye bölmüştü. 1916'da Kfar Giladi ve 1918'de de Tel Hai'nin kurulmasıyla bölgedeki Yahudi yerleşimi sayısı 8'e çıktı. Siyonistler, 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu'yla İngiltere'nin müttefiki haline geldikten sonra, kuzey sınırı konusundaki taleplerini açıkça ifade etmeye başladı. Siyonistlerin talepleri, daha I. Dünya Savaşı sona ermeden İngilizler nezdinde de karşılık buldu. İngiliz irtibat subayı William Ormsby-Gore, 1918 İlkbahar'ında Siyonistlere Litani Nehri'nin güney kısmı üzerinde uzanan ve Metulla yakınından geçip Cebel Şeyh'e kadar ilerleyen bir kuzey hattı öneriyordu. (Biger, 1994, s. 104).

1918 Ekim'inde savaş sona erdiğinde, İngiliz General Edmund Allenby Doğu Akdeniz'deki kıyı şeridinde İşgal Edilmiş Düşman Toprakları İdaresi adlı bir askeri yönetim kurarak geçici bir düzenlemeye gitti. Askeri yönetimin İngilizlerin kontrolündeki Güney Bölgesi, 1916'daki Uluslararası Bölge'nin sınırlarının kuzeye doğru genişletilmesiyle oluşturuldu. Kuzey sınırı, batıda Akdeniz kıyısındaki Ras en-Nakura'dan başlayıp doğuda Hula Gölü'ne kadar uzanıyor ve Celile Uzantısı'nın güneyindeki Yahudi yerleşimlerini İngiliz kontrolünde bırakıyordu. Celile Uzantısı'nın kuzeyindeki Metulla, Kfar Giladi ve Tel Hai ise hâlâ Fransızların kontrolündeki Kuzey Bölgesi'ndeydi. Bu düzenleme, Fransızlar tarafından kabul

edilse de Siyonistleri sınırı tüm Yahudi yerleşimlerini ve su kaynaklarını içine alacak şekilde Litani Nehri'ne kadar genişletme fikrinden vazgeçiremedi (Hof, 1985, ss. 4-9; Biger, 1994, s. 105).

1919'daki Paris Barış Konferansı'nda Başbakan Loyd George, Dan'dan Birüsebi'ye Filistin formülüyle İngiltere'nin tutumunu ortaya koydu. Dünya Siyonist Örgütü'nün konferansta sunduğu Sûr, Litani Nehri ve Cebel Şeyh'teki su kaynaklarını Filistin içinde bırakacak öneri ise Fransızlar tarafından reddedildi. Fransızlar sınır konusundaki tutumunu, Mârûnî Patrik Elias Huveyk'in başkanlığındaki Lübnan heyetinin sunduğu Suriye'den ayrı ve mümkün olduğunca geniş sınırlara sahip bir Lübnan kurulması önerisiyle gösterdi. İngilizler bu öneriye karşılık, Meinertzhagen Hattı olarak bilenen ve Siyonistlerin taleplerine yakın bir sınır önerisini gündeme getirdi. Fransızlar bu öneriyi de reddedince 13 Eylül'de İngilizler Deauville Önerisi adıyla yeni bir öneri sundu ve Filistin'in kuzey sınırının kıyıda Litani Nehri'ni takip ederek Banyas'ı da içine alacak şekilde doğuya uzandığını iddia etti (Hof, 1985, ss. 10-11; McTague Jr., 1982, ss. 102-104).

Sınır çizme meselesinin etnik-dini temelli bir gerilime dönüşebileceğini gösteren ilk çatışma, 1920'de Tel Hai'de yaşandı. 1919 Aralık'ında bedevi Arapların Abil el-Kamh köyünde yaşayan Fransız yanlısı Hıristiyanlara saldırması bölgedeki çatışmanın ilk habercisiydi. 1920 Ocak'ında Fransız birliklerinin Metulla ve Kfar Giladi yakınlarında askeri kamp kurması, gerilimi daha da yükseltti. 1 Mart'ta el-Halisa köyünden 200 civarında bedevi Arap, Fransız birliklerinin bulunduğu gerekçesiyle Tel Hai'yi kuşattı. Bu sıralarda Rus Yahudisi Joseph Trumpeldor liderliğindeki küçük bir silahlı grubun Tel Hai'ye gelmesiyle iki taraf arasında çatışma patlak verdi. Köydeki çatışmada Trumpeldor dahil 8 Yahudi ve 5 Arap hayatını kaybetti. Tel Hai'deki çatışma, Yahudilerin hafızasında bir kahramanlık öyküsü olarak kalacak olsa da sınırla ilgili müzakerelerin seyrinde herhangi bir etki uyandırmadı. (Biger, 1994, s. 125; Morris, 2001, ss. 92-93).

Fransızlar, 1920 Nisan'ında yapılan San Remo Konferansı'nda Suriye'deki hâkimiyetini kesin hale getirdikten sonra İngilizlere sınır konusunda yeni bir öneri sundu. Bu öneri, Akdeniz kıyısındaki Ras en-Nakura'nın güneyinden başlayıp doğuya doğru giden ve daha sonra keskin bir biçimde kuzeye dönüp Metulla ve Hula Vadisi'ni Filistin içinde bırakan bir sınır hattıydı. Fransızların 1920 Yaz'ında Şam'daki Arap hükûmetine son vermesi ve 1 Eylül'de Büyük Lübnan'ın kuruluşunu ilan etmesi, sınır konusunda İngilizlerin üzerindeki baskıyı arttırdı. Nitekim İngiltere, 23 Aralık 1920'da Fransa'yla bir sınır antlaşması yapmaya razı oldu. İngiliz-Fransız Konvansiyonu, sınırın Fransız önerisinde bazı küçük değişiklikler yapılarak çizilmesini öngörüyordu. Konvansiyona göre Metulla, Kfar Giladi ve Hula Vadisi Filistin'de bırakılacak ve sınırın kesin olarak çizilmesi için bir komisyon

kurulacaktı. Bu arada Metulla ve Kfar Giladi, sınır komisyonu çalışmalarını tamamlayıp nihai bir antlaşma imzalanana kadar Fransızların kontrolünde kalmaya devam etti. Komisyon, 1922’de kesin sınırı çizen bir rapor sundu ve bu rapora göre 7 Mart 1923’te yeni bir İngiliz-Fransız Antlaşması yapıldı. Yeni antlaşmayla Metulla ile Yermuk Nehri’nin kaynağı arasındaki bölgede ve Metulla-Ras en-Nakura hattında bazı değişiklikler yapılarak sınır son haline getirildi (Biger, 1994, s. 145-147; McTague Jr., 1982, s. 109).

Lübnan-Filistin sınırı, 5 yıl kadar süren karmaşık müzakerelerin neticesinde izilse de birçok sorunu da beraberinde getirdi. Sınır, toplumsal ve ekonomik yapı dikkate alınmadan çizilmiş, az sayıdaki Yahudi yerleşimleri Filistin’in içinde bırakılırken aynı hassasiyet bölgedeki Arap köyleri için gsterilmemişti. Bölgenin tarımsal üretim merkezi olan Hula Vadisi’nin Filistin’e dahil edilmesinin de hiçbir somut gerekçesi yoktu (Hourani, 1968, s. 56). Vadideki tarımsal arazilerin bir kısmı Lübnanlı ailelerin mülkiyetindeydi ve bölgedeki az sayıda Yahudi’ye karşılık çoğunluğu oluşturan Arap nüfus ekonomik ve mezhepsel olarak Lübnan’la ilişkiliydi. Yeni sınır, bölgenin gerçekleriyle uyumsuz ve bölgede yaşayan Araplar için potansiyel bir ekonomik ve güvenlik felaketi idi (Hof, 1985, ss. 17-18).

Yeni sınırın yol açtığı diğer bir sorun da sınırdaki 7 şif köyü meselesidir. şiflerin yaşadığı Tarbikha, Salha, el-Malikiyye, Kadas, en-Nebi Yuşa, Hunin ve Abil el-Kamh, 1918’den sonra Fransızların kontrolünde kalsa da hiç kimsenin ilgisini çekmemişti. Fransızlar bile ilk kez 1921’de sınır komisyonu çalışmalarına başladığında bu köylerin Lübnan’da bırakılmasını gündeme getirdi. Yüksek Komiser General Henri Gouraud, komisyonda görev yapan Fransız subaydan şif köylerinin Lübnan’a dahil edilmesini istedi. Fakat komisyon hazırladığı nihai raporda bu köylerin Filistin’de bırakılmasını önerdi. Bu arada Fransızların 1921’de yaptıkları nüfus sayımında şif köylerini Lübnan’da kabul etmesi ve köylülere Lübnan vatandaşlığı vermesi sorunu daha da karmaşık hale getirdi. Sonunda 1926’da sınırdaki yapılan yeni düzenlemeyle bu köylerde yaşayanların Lübnan vatandaşlığı elinden alınacak ve hepsi Filistin vatandaşı olmak zorunda bırakılacaktı (Kaufman, 2006, ss. 688-689).

1926 tarihli Fransız-İngiliz Antlaşması, sınır hattını yeniden çizmek yerine mevcut sınırdaki ortaya çıkan sorunları zmemeyi amaçladı. Antlaşmayla sınırdaki bölünmüş mülklere üzerinden vergilerin toplanmasını ve tapu transferlerini düzenleyen bir yasal prosedür oluşturuldu. Antlaşmada ayrıca her iki tarafa, adi sulları, siyasi muhalifleri veya sınırın diğer tarafına sığınan yağmacıları yakalamak için sıcak takip hakkı tanındı. 1926 Antlaşması, yeni sınıra geçici bir meşruiyet sağlayıp Lübnan ile Filistin arasındaki ticari ve kültürel etkileşimi arttırsa da bölgenin haşhaş, silah, gıda ve insan kaçakçılığının yapıldığı bir yer haline gelmesini engelleyemedi (Hof, 1985, ss. 20-21).

Siyonistlerin de yeni sınırdan memnun olmadıkları aşikârdır. Nitekim Siyonistler, 1926'daki düzenlemenin ardından Lübnan'ın güneyinde toprak satın alma ve yerleşim kurma talebinde bulunarak Fransızlar üzerinde bir baskı oluşturdu. Hatta Fransızlar, Siyonistleri bu taleplerinden vazgeçireceklerini düşünerek Suriye içlerinde Yahudi yerleşimleri için toprak tahsis etmeyi bile önerdi. Bu öneri çekici olsa da Siyonistler tarafından maddi imkanlarını boşa harcamak olarak görülüp reddedildi. 1929'da Yahudi Ajansı'nın kurulmasından sonra ise Siyonistlerin kuzey sınırına ve Lübnan'a yönelik yaklaşımı iki ana ekseninde şekillenmeye başlayacaktır. Bunlar; Lübnan'daki Mârûnîlerle bir azınlık ittifakı arayışına girişmek ve Hula Vadisi'nde toprak satın almak. Kuşkusuz Mârûnîlerle kurulacak bir ittifakın Arap milliyetçiliğine karşı bir denge kuracağı ve Siyonistlerin çıkarlarına hizmet edeceği varsayılıyordu. 1930'larda ve 1940'ların başında Yahudi Ajansı aracılığıyla Mârûnîlerin siyasi ve dini liderleriyle kurulan temaslar bir dizi öneri ortaya çıkarsa da bunlar asla açık bir ittifaka dönüşemeyecektir (Eisenberg, 1994, s. 114; Kaufman, 2006, s. 691).

Siyonistlerin Hula Vadisi'ndeki girişimleri ise 1930'larda bazı arazilerin Lübnanlı sahiplerinden satın alınmasıyla kısmen başarılı oldu. Bu konudaki en çarpıcı örnek, Hula bataklıkları arazisidir. Osmanlı hükûmeti, verdiği imtiyazla bu araziye 1914'te kurulan Suriye-Osmanlı Ziraat Şirketi'nin kontrolüne bırakmıştı. Şirketin ortakları arasında Selam, Beyhum ve Sursuk gibi Beyrutlu aileler vardı. Aynı yıl I. Dünya Savaşı patlak verince bataklıkların ıslahı gerçekleştirilemedi. 1918'de savaşın sona ermesi ve 1923'te çizilen sınırla Hula bataklıklarının Filistin'de bırakılması, arazinin mülkiyeti konusundaki tartışmaları beraberinde getirdi. Selim Ali Selam, 1924-1929 yılları arasında ailesine ait Hula arazilerindeki imtiyaz hakkını İngilizlerle giriştiği pazarlıklarla geri almayı başarınca Yahudi Ajansı bölgeyi ele geçirmek için karşı propagandaya girişti. Selam, tüm gayretlerine rağmen 1934'te yaşadığı maddi zorluklardan dolayı Hula'daki araziye Siyonistlere satmak zorunda kalacaktı (Avneri, 1984, ss. 169-172).

1936'da Filistin'de bir Arap isyanı patlak verdiğinde ise sınırın ne kadar güvensiz bir yer olduğu ortaya çıktı. Arap gönüllülerin, silahın ve mühimmatın kolayca geçebildiği sınır hattı, 3 yıl boyunca çatışmalara sahne oldu. Hagana, İrgun gibi Yahudi silahlı grupları ile Arap savaşçılar arasında yaşanan çatışmalar, İngilizlerin sınır bölgesindeki otoritesini büyük bir sarsıntıya uğrattı. İngilizler, sonunda Arap savaşçıların geçişlerini engellemek için -Sir Charles Tegart'ın önerisiyle- sınıra dikenli tellerden ve kale-karakollardan oluşan bir bariyer inşa etmeye karar verdi. 1938'de inşa edilen bu bariyer Tegart Duvarı olarak bilinmektedir. Fakat Tegart Duvarı, otlaklar ve özel mülkleri ikiye böldüğü, daha da önemlisi bölgenin en önemli geçim kaynağı olan yasal veya yasadışı ticareti tehdit ettiği için sınırın her

iki tarafında yaşayan köylülerin öfkesine yol açtı. 1939'da isyan sona erdiğinde çitler İngilizler tarafından yıkıldı (Eisenberg, 1994, ss. 107-108).

Arap isyanı sırasında Siyonistler de kuzey sınırına yönelik daha güvenlikçi bir yaklaşım benimsedi. Hagana milisleri, sınırdaki Arap köylerine intikam saldırıları düzenlerken sınıra yakın yerlerde de gözetleme kulesi olan ve kazıklardan yapılmış setlerle çevrili yeni tip Yahudi yerleşimleri kuruldu. Bu yerleşimlerin en önemlileri, Hanita (1938), Elion (1938), Dafna (1939) ve Dan (1939)'dır. II. Dünya Savaşı yıllarında Siyonistlerin İngiltere'yle ilişkileri bozulmasına rağmen kuzeye yeni Yahudi yerleşimlerinin inşası sürdü. 1940'ta Hanita'nın güneyinde Matzuba ve Kfar Giladi'nın güneydoğusunda Beyt Hilel, 1943'te de Kfar Giladi'nın güneyinde Manara ve güneydoğusunda Kfar Blum adlı yerleşimler kuruldu (Avneri, 1984, s. 191, 201 ve 203).

Bu noktada, Siyonistlerin yaklaşık 65 yıl boyunca süren toprak satın alma ve yerleşim kurma siyasetinin Filistin'in kuzeyindeki demografik yapıyı ve toprak mülkiyetini Yahudilerin lehine değiştirmek için yeterli olmadığını belirtmek gerekiyor. 1945 yılına gelindiğinde bölgede hem nüfus hem de toprak sahipliği açısından Araplar hâlâ üstün konumdaydı. 1945-1946'da yayınlanan BM verileri, Safed bölgesinde nüfusun % 87'si Araplardan, % 13'ü ise Yahudilerden olduğunu ve ekilebilir arazinin % 68'i de Arapların mülkiyetinde olduğunu göstermektedir. Sınır hattının batı tarafındaki Akka bölgesinde de durum aynıdır. Araplar nüfusun % 96'sını, Yahudiler ise % 4'ünü oluşturmaktadır, ekilebilir arazinin % 87'si de Arapların elindedir (Khalidi, 1992, ss. xxvi-xxvii).

1948 Savaşı: Celile'nin İşgali ve De Facto Sınır

Lübnan, 1943'te bağımsızlığını kazanırken Filistin'in kaderini ise 1947 yılı sonunda BM Genel Kurulu'nda alınan 181 sayılı karar belirledi. Karar, Filistin topraklarında bir Yahudi ve bir Arap devletinin kurulmasını ve Kudüs'ün uluslararası bir idarenin kontrolüne bırakılmasını içeriyordu. Akdeniz kıyısı ile Mârûnî köyü Kefr Birim'in doğusuna kadar uzanan sınır hattı, güneyde Akka düzlüğü ve Nasıra'yı içine alacak şekilde Arap Devleti'ne, doğu tarafında kuzeyde Metulla'dan güneyde Beysan'a uzanan bölge de Yahudi Devleti'ne bırakılmıştı. Böylece Lübnan'ın güneyde iki farklı devletle komşu olma ihtimali ortaya çıktı. Fakat 14 Mayıs 1948'te İsrail Devleti'nin kuruluşu ilan edildikten bir gün sonra Arap devletlerinin İsrail'e savaş açması, bu ihtimali tamamen ortadan kaldıracaktır.

İsrail Başbakanı David Ben-Gurion, savaş başladığında Lübnan'ı Arap koalisyonunun en zayıf halkası olarak görüyordu. Ben-Gurion'a göre Litani Nehri'ne kadar olan Lübnan topraklarının işgal edilmesi ve Mârûnîlerin yardımıyla bölgede bir Hıristiyan devleti kurulması mümkündü (Shlaim, 2007, s. 93). Nitekim

Mârûnî Kilisesi, İsrail'le bir çatışmaya girilmesini engellemek için Lübnan ordusuna komuta eden Mârûnî General Fuad Şihab üzerinde ciddi bir baskı oluşturarak gücünü gösterdi. Şihab, Suriye ordusuyla ortak operasyon yapılmasını reddettiği gibi Arap savaşıçılarının sınırdan geçişini engellemek için de elinden geleni yaptı. 11 Haziran'da BM'nin ilan ettiği ateşkesi sıkı bir biçimde uygulayan Şihab, Lübnan askerlerinin ateş açmalarını ve sınırı geçmelerini yasakladı. Ben-Gurion'un Lübnan'ı işgal planı ise birden fazla Arap devletiyle aynı anda savaşmanın getirdiği zorluklarla şekillendi. Öncelik kuzeydeki Celile bölgesinin tümünü ele geçirmeye verildi. Nitekim Hagana milislerinden oluşan yeni İsrail ordusu, savaş sırasında bir dizi saldırıyla (Yiftah/Nisan-Mayıs 1948; Matateh/Mayıs 1948; Ben Ami/Mayıs 1948; Dekel/Temmuz1948 ve Hiram/Ekim 1948) Celile bölgesinin tamamını işgal etti. Lübnan birlikleri, 5-6 Haziran'da sınırdan Şif köyü el-Malikiyye'ye yapılan taarruz dışında İsrail kuvvetleriyle karşı karşıya gelmedi (Hughes, 2007, ss. 209-211).

Celile'nin işgali, bölgenin demografik ve toplumsal yapısını değiştirmeye yönelik bir etnik temizlik hareketidir. İsrail kuvvetleri, kuzeyde bulunan 103 Arap köyünü haritadan sildi ve burada yaşayan Arap köylülerin bir kısmını katletti, diğerlerini de Lübnan ve Suriye'ye göç etmek zorunda bıraktı. Akka bölgesinde boşaltılan 26 köyün 8'i sınırın yanı başında bulunuyordu: el-Bassa, Arab es-Samniyye, Hirbat İribbin, İkrit, Tarbikha, Suruh, en-Nebi Rubin ve el-Mansura. Safed bölgesinde ise boşaltılan 77 Arap köyünün yaklaşık 18'i sınırın yakınlarındaydı: Sasa, Kefr Birim, Salha, Fara, Alma, Dayşum, el-Malikiyye, Kadas, en-Nebi Yuşa, Cahula, el-Buvayziyye, el-Halisa, Hunin, Abil el-Kamh, ez-Zûk el-Fevkani, es-Sanbariyye, el-Manşiyye ve ez-Zûk et-Tahtani'dir (Khalidi, 1992, s. 2 ve 426).

İsrail kuvvetleri, 1948 Ekim'inde Hiram Operasyonu'yla Celile'nin işgalini tamamladıkları gibi sınırı geçip Lübnan topraklarına da girdi. Lübnan ordusu, Litani Nehri'ne doğru ilerlemeyi amaçlayan İsrail kuvvetlerine karşılık veremedi ve 20'ye yakın Lübnan köyünün işgal edilmesini engelleyemedi. Bu köylerden biri, 31 Ekim-1 Kasım'da esir alınan 58 Lübnanlı köylünün katledildiği Hula'dır. Hula Katliamı, İsrail'in Lübnan topraklarında işlediği ilk savaş suçu olarak tarihe geçti. 23 Mart 1949'da yapılan ateşkesle İsrail işgal ettiği köylerden çıkmayı kabul etti ve 1923'teki Lübnan-Filistin sınırı esas alınarak yeni sınır hattı belirlendi (Hughes, 2007, ss. 218-219).

1949 Ateşkes Hattı, Lübnan ile İsrail arasında de facto bir sınır ortaya çıkardı. Sınırın kesin olarak belirlenmesi için Lübnan ile İsrail arasında bir barış antlaşmasının yapılması ve her iki devletin birbirini tanıması gerekiyordu. 27 Nisan 1949'da BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun arabuluculuğuyla Lozan'da bir barış konferansı toplandığında, sınır konusundaki görüş ayrılıkları açıkça ortaya

çıktı. Yapılan gayri resmi müzakereler sırasında, İsrail heyeti Lübnan'a bir barış antlaşması yapılarak sınırı uluslararası bir sınır haline getirmeyi önerdi. Bu önerinin amacı, Lübnan'ı Arap dünyasından koparmak ve İsrail'e yakınlaştırarak bir Yahudi-Hıristiyan ittifakı için uygun koşulları oluşturmaktı. Buna karşılık Lübnan heyetinin Filistinli mültecilerin geri dönüşünü ve 1947 Taksim Kararı'na göre Araplara verilen Celile'nin batısındaki toprakların Lübnan'ın kontrolüne bırakılmasını içeren iki öneri sunmasıyla müzakereler çıkmaza girdi ve bir uzlaşma sağlanmadan sona erdi (Berger, 1965, s. 55 ve 59).

1948 Savaşı, Lübnan-Filistin sınırını bir de facto Lübnan-İsrail sınırına dönüştürmekle kalmadı, aynı zamanda sınırın her iki tarafındaki demografik, toplumsal ve ekonomik yapıyı da köklü bir değişime uğrattı. İsrail, savaş bitmez kuzey sınırında Yahudi nüfusu arttırmak için planlı bir yerleşim siyaseti izledi. 1948'den 1953'e kadar geçen 5 yılda bölgede boşaltılmış ve yıkılmış Arap köyleri üzerine çok sayıda Yahudi yerleşimi inşa edildi. Bu yerleşimlerin en önemlileri; Roş HaNikra, Şlomi, Şomera, Sasa, Yir'on, Malikiyye, Yiftah, Metzudat Koach, Margaliot, Kfar Youval ve Kiryat Şmona'dır. Kfar Giladi-Manara-Kfar Blum üçgeninin tam ortasında bulunan Kiryat Şmona, bölgedeki yerleşimlerin en büyüğüdür. 1949 yazında, boşaltılmış Arap köyü el-Halisa'ya Yemenli Yahudi aileleri getirilerek burada yeni bir yerleşimin temelleri atıldı. Yeni yerleşime, başlangıçta 1920'de Tel Hai'de öldürülen Joseph Trumpeldor'un anısına Kiryat Yosef adı verilse de 1950 Yaz'ında yine Tel-Hai'de ölen 8 Yahudi'ye atfı yapılarak yeni yerleşimin adı Kiryat Şmona olarak değiştirildi. 800 kişiden oluşan Kiryat Şmona'nın nüfusu, getirilen yeni Yahudi yerleşimcilerle hızlı bir biçimde arttı ve 1951 Yaz'ında 4.000 kişiye ulaştı (Goldstein, 2016, ss. 20-22).

Sınırın Lübnan tarafındaki durum ise oldukça farklıydı. Lübnan'daki hükümetler, bağımsızlığın ilk yıllarında ülkenin güneyinde az sayıda okul, yol ve sağlık merkezi inşa etmiş ve bazı yerlere elektrik ve su sağlamış olsa da bu sınırlı kamu hizmetleri bölgedeki yoksulluk sorununa çare olamamıştı (el-Khalil, 1988, s. 306). 1948 Savaşı, güneydeki ekonomik ve toplumsal koşulları daha da ağırlaştırdı. İsrail'in işgal ettiği Lübnan köyleri büyük bir yıkıma uğradı, on binlerce Filistinli Arap sınır köyelerine sığındı ve bölgede tarımla geçimini sağlamaya çalışan Lübnanlı köylüler ciddi ekonomik zorluklarla yüzleşmek zorunda kaldı. Lübnanlı yetkililerin güneye olan ilgisizliği savaş sonrasında da devam etti. 1950'lerde Litani Nehri üzerinde elektrik üretimiyle ilgili bazı projeler ve Filistinli mültecilerin büyük kentlerin yakınlarındaki mülteci kamplarına yerleştirilmesi dışında güneye ilgi gösterilmedi.

Bu ilgisizliğin nedenlerinden biri, güneyde nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiîlerin Lübnanlı olarak bile görülmemesi ve dikkate alınmamasıydı. Bint Cubeyl, Sur ve Nabatiye Şiîlerin bölgedeki en büyük yerleşim yerleriydi ve sınır yakınlarında çok

sayıda Şiî köyü bulunuyordu. Güneyde Şiflerin yanı sıra Mârûnî, Rum Katolikler ve Rum Ortodokslardan oluşan Hıristiyan bir azınlık da yaşıyordu. Hıristiyanların bölgedeki en büyük yerleşim yeri Merc Uyun'du. Sınırdaki Şiî yerleşimleri arasında uzanan 5 Mârûnî köyü (Ayn Ebel, Debel, Kavzah, Rumeys, Koleiya) ise bölgedeki toplumsal fay hatlarının merkezini oluşturuyordu. Devletin ilgisizliği, yoksulluk ve toplumsal sorunlar, 1960'larda güneyli köylülerin Beyrut'a yönelik kitlesel göç hareketine yol açacak ve göç edenlerin çoğunlukla Şiî olması ülkenin siyasi yaşamında önemli neticeler ortaya çıkaracaktır.

Lübnan'daki hükûmetler, güneye ilgisiz kalsa da İsrail'e yönelik siyasetini Arap dünyasıyla uyumlu belirlemeye özen gösterdi. İsrail meşru bir devlet olarak tanınmadı ve Filistin'de bir Arap Devleti'nin kurulmasına destek verildi. Lübnanlılar, ülkede bulunan 100.000'den fazla Filistinli mülteci evlerine geri dönmeden güney sınırının İsrail'le müzakere edilemeyeceğini düşünüyordu. İsrail tarafı ise sınırın kesin olarak çizilmesini Lübnan'da Arap dünyasından kopmuş bir Hıristiyan müttefik yaratmakla ilişkili görüyordu. İsrail liderler, 1950'lerin ortasında Mârûnîlerle ittifak ve Lübnan'ın güneyini işgal etme fikrini yeniden gündeme getirdi. Başbakan Ben-Gurion, 1956 Süveyş Krizi sırasında İngiltere ve Fransa'ya Lübnan'da bir Hıristiyan Cumhuriyeti kurulmasını ve Litani Nehri'ne kadar olan Lübnan topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesini içeren bir plan sundu. Bu işgal planı, Fransa'nın karşı çıkmasıyla uygulanamadı (Morris, 2001, s. 290).

1967 Sonrası: Lübnan'ın Güney Sınırı, Çatışma ve İşgal

Lübnan'ın güney sınırı, 1949'dan 1960'ların ortalarına kadar büyük ölçüde çatışmasız bir yer olarak kaldı. Bu süreçte, kaçakçılık faaliyetleri ve Filistinlilerin geri dönme girişimleri en önemli güvenlik sorunlarıydı ve ortaya çıkan gerilimler 1949'da kurulan İsrail-Lübnan Karma Ateşkes Komisyonu aracılığıyla büyümeden engellenebildi. Komisyon, 1958'den sonra etkinliğini kaybetse de resmi olarak 1967'ye kadar varlığını sürdürdü. 1960'ların ortalarına gelindiğinde, sınırdaki sakin ortam yavaş yavaş değişmeye başladı (Barak, 2010, ss. 168-169). 1967 Arap-İsrail Savaşı, Lübnan'ın güney sınırındaki durumu doğrudan etkiledi. Lübnan, savaşa katılmasa da İsrail Lübnan hükûmetinin düşmanca tavrını ileri sürerek 1949'dan beri devam eden ateşkesi sona erdirdi. İsrail'in savaş sırasında Suriye'ye ait olan Golan Tepeleri'ni işgal etmesi ise Lübnan'ın İsrail'le olan de facto sınırını doğuya doğru genişletti.

Sınırın doğudaki en uç noktası, savaş öncesinde Hula Vadisi'nin kuzeyinde bulunuyordu. Lübnan, Golan'ın işgalinden sonra Cebel Şeyh'in yamaçları boyunca Şiba köyünün güneyindeki bir noktaya kadar İsrail varlığıyla yüzleşmek zorunda kaldı. Bu durum, 1967'ye kadar Lübnan-Suriye sınırının resmi olarak

çizilememesinden kaynaklanan ve Şiba Çiftlikleri adıyla bilenen yeni bir toprak ihtilafının da alt yapısını hazırladı. Lübnanlı yetkililer, 1960'lar boyunca Şiba Çiftlikleri'ni Lübnan'ın bir parçası olarak görse de savaş öncesinde Suriye bölgede askeri birlikler konuşlandırarak varlığını göstermişti. İsrail Şiba Çiftlikleri'ni işgal ettiğinde ise Beyrut'taki hükûmet herhangi bir tepki göstermedi. İsrail'in 1970'te elektronik çitler döşemesinden sonra Lübnan hükûmetinin bölgedeki köylülere erişimi tamamen kesildi (Kaufman, 2002, s. 590-592).

Kuşkusuz 1967 Savaşı'nın Lübnan açısından en önemli neticesi, Filistinli silahlı örgütlerin ülkedeki mülteci kamplarına yerleşmesi ve güneyi İsrail'e karşı bir cephe hattı haline getirmesidir. Filistinli savaşçılar, 1968'de güneyde askeri üsler kurup sınırdan İsrail'e karşı saldırılara başladı. İsrail, ilk ciddi tepkisini 28 Aralık 1968'de Beyrut Havalimanı'na düzenlediği askeri baskınla gösterdi. Filistinli örgütler, 1969'da Arkub'u bir askeri üs haline getirdiğinde ise ilk kez güneyde Lübnan ordusuyla karşı karşıya geldi. Başbakan Reşid Karami, 1969 Kasım'ında Kahire'de bir antlaşma imzalayıp güneydeki çatışmalara son verse de bu antlaşma hem Filistinli örgütlere ülkedeki mülteci kamplarını idare etme hakkı tanıdı hem de Arkub'daki Filistinli askeri varlığını yasal hale getirdi (Hudson, 1978, ss. 263-264; Sirriyyeh, 1976, ss. 77-78).

Filistinli savaşçılar, 1970'te sınırdan Yahudi yerleşimlerini hedef almaya başlayınca güneydeki gerilim yeniden tırmandı. 8 Mayıs'ta Avivim'e yapılan saldırıda 12 Yahudi yerleşimci hayatını kaybetti. Golda Meir hükûmeti, Lübnan'ı işgal etmekle tehdit edince Başbakan Karami 27 Mayıs'ta Lübnan topraklarından füze atılmasını yasaklayan bir karar aldı. Bu karar, sınırdaki gerilimi bir süre için düşürse de 1972'de Lydda Havalimanı'na ve Münih Olimpiyatları'nda İsraili sporculara yapılan saldırılar çatışmanın eksenini yeniden Lübnan'a kaydırđı. İsrail, 9-10 Nisan 1973'te Beyrut'ta düzenlediği bir operasyonla üç Filistinli lideri öldürdü. Bu saldırı, Filistinli savaşçıların bir kez daha Lübnan ordusuyla karşı karşıya gelmesine yol açtı. Çatışmalar, ancak 17 Mayıs'ta Beyrut'taki Melkart Otel'de yapılan yeni bir antlaşmayla sona erdirilebildi (Sirriyyeh, 1976, ss. 79-80).

İsrail, 1968-1974 yılları arasında Lübnan topraklarına 3.000'den fazla saldırı düzenledi. Bu saldırılarda 880 sivil hayatını kaybederken güneyde yaşayan 150.000 kişilik nüfusun beşte biri kuzeye göç etmek zorunda kaldı (Barak, 2010, s. 170). 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Mısır ve Ürdün'ün İsrail'le barış görüşmelerine başlaması ise Filistin direnişine yeni bir boyut kattı. Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Lübnan'ın güneyindeki askeri faaliyetlerini yavaşlattı, fakat barış yapılmasına karşı olan bazı Filistinli radikal gruplar 1974'ten itibaren sınırdan İsrail'i hedef almaya başladı. 1974 Mayıs'ında Maalot'a düzenlenen saldırıda 25 Yahudi yerleşimci öldürüldü. İsrail, bu saldırıya

yıl sonuna kadar Lübnan'ın güneyine düzenlediği hava saldırılarıyla karşılık verdi (Sirriyyeh, 1976, s. 81). İsrail hükûmeti, ayrıca sınıra elektrikli uyarı cihazlarıyla donatılmış ve dikenli tellerden oluşan 12 metre yüksekliğinde bir bariyer inşa etmeye başladı (Smith, 1974).

Lübnan'da 1975'te başlayan iç savaş, İsrail'in kuzey sınırına yönelik daha müdahaleci bir siyaset izlemesine yol açtı. İç savaşın başında Beyrut'ta Mârûnî milisler ile Filistinli savaşçılar arasında yaşanan çatışmalar ve Suriye'nin Mârûnîlere destek vermek için Lübnan'a askeri bir müdahalede bulunması, İsrail'in lehine bir durum yarattı. İzak Rabin hükûmeti, İyi Çit adını verdiği stratejiyle sınırın Lübnan tarafındaki Hıristiyan köylülere, insani, mali ve askeri yardım sağladı. 1976 Ekim'inde Lübnan ordusundan ayrılan Rum Katolik Binbaşı Saad Haddad'ın Hıristiyan milisleri kendi komutası altında birleştirmesiyle güneyde İsrail yanlısı bir silahlı güç ortaya çıktı. Merj Uyun'da üslenen bu silahlı güç, 1977 yılı başında Güney Lübnan Ordusu (GLO) adını aldı (Beydoun, 1992, ss. 41-42; Morris, 2001, ss. 502-503). 1977'de GLO ile Ulusal Hareket milisleri ve Filistinli savaşçılar arasında iki büyük çatışma yaşandı. Eylül ayındaki ikinci çatışma sırasında İsrail birlikleri Haddad'a yardım için sınırı geçip Lübnan topraklarına girdi. İsrail birlikleri, ABD'nin arabuluculuğunda bir ateşkes yapınca geri çekilse de bu ilk işgal denemesi, 1977 Haziran'ında Menahem Begin'in iktidara gelmesiyle yakından ilişkiliydi (Khalidi, 1979, ss. 126-127; Schulze, 1998, ss. 101-102).

Filistinli savaşçıların 11 Mart 1978'de Hayfa-Tel Aviv karayolunda bir otobüsü kaçırmaları ve çatışmalarda 37 sivilin hayatını kaybetmesi, Begin'in Lübnan'ı işgal planını uygulamaya koymasına için fırsat tanıdı. İsrail birlikleri, 14-15 Mart'ta Lübnan topraklarına girdi ve 19 Mart'a kadar güneyde Sûr hariç geniş bir alanı kontrolü altına aldı. Litani Operasyonu olarak bilinen bu işgalin amacı, Filistinli örgütleri Litani Nehri'nin güneyinden çıkarmak ve GLO'nun kontrolünde bir güvenlik bölgesi oluşturmaktı. BM Güvenlik Konseyi, 19 Mart'ta İsrail birliklerinin geri çekilmesini, Lübnan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyulmasını ve güneye Birleşmiş Milletler Geçici Gücü (UNIFIL) yerleştirilmesini öngören 425 ve 426 sayılı kararlarını yayınladı. İsrail, bu kararlara uyararak 13 Haziran'da bölgeden çekilse de boşaltılan alanları Haddad'ın milislerine bırakarak amaçladığı güvenlik bölgesini kurmayı başardı (Norton & Schwedler, 1993, ss. 65-66; Schulze, 1998, ss. 102-104).

1978 işgali, Lübnan'ın güneyinde büyük bir yıkıma, insan kaybına ve kitlesel bir göç hareketine yol açtığı gibi bölgedeki toplumsal ve askeri dengeleri de daha karmaşık hale getirdi. İşgal sırasında çok sayıda köy ve kasaba yerle bir edildi ve yüzlerce kişi öldürüldü. Bölgedeki nüfusun neredeyse yarısı göç etti. 50 Şiî, 11 Hıristiyan, 6 Dürzî ve birkaç da karışık köy GLO'nun kontrolündeki güvenlik bölgesinin içinde kaldı. İsrail, bu durumu dikkate alarak Hıristiyanların yanı sıra Şiî ve Dürzî köylüleri de

GLO'nun maaşlı elemanı veya muhbir olarak kullanmaya çalıştı (Beydoun, 1992, ss. 44-45; Smit, 2000, s. 116). Binbaşı Haddad, 1979'da kontrolü altında tuttuğu bölgede Özgür Lübnan adlı bir siyasi yapı kurduğunu ilan ederek Lübnan Devleti'nin egemenliğine meydan okudu. Bu meydan okumaya Ulusal Hareket milisleri ve Filistinli savaşçılar, aynı yılın sonunda füzeler ve toparla Haddad'ın bölgesini hedef alarak karşılık verdi. Güneydeki çatışmaların en üst seviyeye çıkması ise 1981 Yaz'ında gerçekleşti. İsrail, Lübnan'ın güneyine hava saldırıları düzenlediğinde Filistinli savaşçılar Kiryat Şmona ve Nahariyye'ye füze saldırıları düzenleyerek ateş güçlerini gösterdi. Ardından İsrail savaş uçakları, Damûr'u, Sayda'yı ve Beyrut'taki FKÖ karargahını vurdu. İki hafta süren çatışmalar, ABD'nin arabuluculuğunda yapılan ateşkesle sona erdi (Norton & Schwedler, 1993, s. 67; Morris, 2001, ss. 507-508; Schulze, 1998, ss. 110-111).

1981 Yaz'ındaki çatışma, güvenlik bölgesinin sınırı Filistinli örgütlere karşı koruyamadığını göstermişti. Başbakan Begin ve yeni Savunma Bakanı Ariel Şaron, 1982 yılının ilk aylarında Lübnan'daki Filistinli varlığını tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan geniş çaplı bir işgalin hazırlıklarına başladı. Bu amaca ulaşıldığı takdirde, Lübnan'da Mârûnîlerin ağırlıkta olduğu ve İsrail'le barış yapabilecek yeni bir yönetimin kurulabileceği de düşünülüyordu. İşgal planı, 1982 Haziran'ında Londra'daki İsrail büyükelçisine Filistinli grupların düzenlediği suikastın ardından Celile İçin Barış Operasyonu adıyla uygulamaya konuldu. İsrail ordusu, ciddi bir direnişle karşılaşmadan kuzeye ilerleyip yaz boyunca Beyrut'u kuşatma altına aldı. Sonunda ABD'nin arabuluculuğunda ateşkes sağlandı ve Filistinli örgütler ülkeden çıkarıldı. Ağustos ayı sonunda da İsrail'in desteklediği Mârûnî lider Beşir Cemayel devlet başkanı seçildi (Norton & Schwedler, 1993, s. 68; Smit, 2000, s. 141-149).

İşgal, ilk iki amacına ulaşmış, sıra üçüncüsüne gelmişti: Lübnan'la bir barış antlaşması yapılması yoluyla sınırın meşru bir uluslararası sınıra dönüştürülmesi. Begin, hemen bir barış antlaşması yapmak istese de Cemayel'in İsrail'in taleplerini karşılama konusunda zorluklar çıkarabileceğini anladı. İsraililerin düşündüğünün aksine kendini Hıristiyan ve Müslüman tüm Lübnanlıların devlet başkanı olarak gören Cemayel, ülkenin toprak bütünlüğü sağlanmadan barış masasına oturma niyetinde değildi. Begin, Haddad'ı güneyin komutanı olarak atamasını istediğinde ve güneydeki güvenli bölgenin devam etmesini gündeme getirdiğinde Cemayel her ikisini de reddetti. Cemayel, 12 Eylül'de Şaron'la yaptığı görüşmeden üç gün sonra Beyrut'ta düzenlenen bir bombalı suikastta hayatını kaybetti (Schulze, 1998, ss. 132-134).

Cemayel'in öldürülmesinin ardından Mârûnî milislerin Sabra ve Şatila mülteci kamplarında Filistinli sivilleri katletmesi, Begin hükûmetini oldukça zor durumda

bıraktı. Buna rağmen Begin, Lübnan'ın yeni devlet başkanı Emin Cemayel'le bir barış antlaşması yapmak için büyük çaba sarfetti. 17 Mayıs 1983'te ABD'nin arabuluculuğunda Lübnan ile İsrail arasında bir barış antlaşması imzalandı. Antlaşma, görünürde Lübnan ve İsrail'in karşılıklı egemenliklerine saygı çerçevesinde ve 1949 Ateşkes Hattı dikkate alınarak yapılırsa da Avali Nehri'nin güneyinde Lübnan ordusuna entegre olacak Haddad'ın milisleri ve İsrail birliklerinin devriye gezdiği yeni bir güvenlik bölgesi oluşturulmasını içeriyordu. Daha da önemlisi, İsrail birliklerinin geri çekilmesi, İsrail ile ABD arasında varılan gizli bir uzlaşmayla Suriye birliklerinin de aynı anda geri çekilmesi koşuluna bağlanmıştı. Bu koşul, antlaşmanın uygulanmasını imkânsız hale getirdi ve Lübnan hükûmeti 1984 Ocak'ında antlaşmayı yürürlükten kaldırdı (Schulze, 1998, ss. 137-142; Smit, 2000, s. 161-164).

Lübnan'ın Güneyinde Direniş: EMEL'den Hizbullah'a

İşgal, meşru bir uluslararası sınırın çizilmesini sağlayamadığı gibi Lübnan'da İsrail'in karşısına Filistinli örgütlerden daha tehlikeli bir düşman da çıkardı. Bu düşman, işgale tepki duyan Lübnanlıların katıldığı yeni bir direniş hareketiydi. Ulusal Hareket'in eski üyesi sol-milliyetçi partilerin ve İslamcı örgütlerin içinde yer aldığı bu direniş hareketi, inkâr edilemez şekilde güneyli ve Şiî bir karaktere sahipti (Beydoun, 1992, s. 47). İsrail, Filistinli örgütlere ve Mârûnî müttefiklerine odaklanırken Lübnan'daki Şiî toplumu içindeki gelişmeleri yeterince dikkate almamıştı. Oysaki Şiîler, daha iç savaşın arifesinde Musa es-Sadr gibi karizmatik bir liderin etrafında toplanmış ve 1974'te kurulan EMEL Hareketi güneydeki varlığını hissettirmeye başlamıştı. İsrail'in 1978 ve 1982'de giriştiği iki işgal, EMEL'in güneydeki faaliyet alanını daha da genişletmesini kolaylaştırdı (Norton & Schwedler, 1993, s. 69).

1982'de İran'ın desteğiyle Lübnan'da Şiîleri temsil eden ikinci örgüt olan Hizbullah'ın kurulması da bir tesadüf değildi (Yetim, 2015, ss. 73-74). 1982 ve 1983'te Sûr'da düzenlenen iki bombalı intihar saldırısı, Hizbullah'ı İsrail işgaline karşı verilen askeri mücadelenin bir parçası haline getirdi. Bununla birlikte 1982-1985 yılları arasında Lübnan direnişinin başat aktörleri, EMEL ve bazı Lübnanlı sol-milliyetçi örgütler oldu. EMEL, Lübnan Komünist Partisi (LKP) ve Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi (SSMP) milisleri, 1982 Eylül'ünden 1984 Mayıs'ına kadar İsrail birliklerine 1.000'den fazla saldırı düzenledi. Pusular ve intihar saldırılarıyla İsrail birliklerine ağır kayıplar verdirildi. Şimon Peres hükûmeti, 1985 yılı başında Lübnan'dan çekilme kararı aldığı anda direniş hareketi bunu bir askeri zafer olarak yorumladı. İsrail'in ilk defa silahlı bir direnişle işgal ettiği toprakları boşaltacağı düşünülse de bu çekilme kararı güneyde GLO'nun kontrolünde yeni bir güvenlik bölgesi kurulmasıyla neticelenecekti. Yeni güvenlik bölgesi, 1982'den öncekine

doğu ve orta kısımda UNIFIL'in kontrol ettiği iki toprak parçası eklenerek oluşturuldu. Ayrıca en kuzeyde stratejik bir mevkiye sahip olan Jezzin, güvenlik bölgesinin içine dahil edildi (Norton & Schwedler, 1993, ss. 69-71; Beydoun, 1992, s. 48; Morris, 2001, ss. 556-557).

İsrail, güvenlik bölgesinin sorumluluğunu Binbaşı Haddad'ın 1984'te ölümünden sonra GLO'nun başına geçen Mârûnî General Antoine Lahad'a verdi. Lübnan ordusundan ayrılan Lahad'dan İsrail'in sağladığı askeri, mali ve istihbarat desteğiyle bölgede sıkı bir otorite kurması bekleniyordu. Güvenlik bölgesi, birkaç yıl içinde giriş çıkışın sıkı kontrol edildiği, direniş hücrelerinin oluşmadan yok edildiği, toplu tutuklamaların yapıldığı ve tutuklananların Hiyam'daki gözaltı merkezine gönderildiği bir açık hava hapishanesine dönüştü. Çoğunluğu EMEL, LKP ve SSMP üyesi yüzlerce mahkûm yıllarca işkence ve kötü muamele görerek Hiyam'da tutuldu (Beydoun, 1992, s. 49).

1990'da Lübnan'daki iç savaşın sona ermesi, güvenlik bölgesinde herhangi bir değişikliğe yol açmadı. Çoğunluğu Şif 150.000 Lübnan vatandaşı, işgal altında yaşamaya devam etti. Güvenlik bölgesi, sıkı tedbirler ve baskıcı uygulamalarla Lübnan'dan tamamen kopartılmıştı. İnsan ve mal geçişi, GLO'nun uyguladığı zorlu prosedürlerle kontrol altında tutuluyordu. İsrail malları bölgeye kolayca girerken İsrail'e mal geçirilmesi yasaktı. Sadece GLO milislerinin akrabaları, çalışmak için İsrail'e geçebiliyordu (Beydoun, 1992, ss. 49-50). Tabii iç savaşın sona ermesinin Lübnan'ın güneyi açısından getirdiği en önemli değişim, işgal karşıtı direnişin tamamen Hizbullah'ın kontrolüne girmesidir. 1989 tarihli Taif Antlaşması, Lübnan'da savaş sonrasındaki siyasi yapıyı şekillendirdi ve Suriye'yi ülkedeki en nüfuzlu dış aktör haline getirdi. Antlaşma, Lübnan ordusunun yeniden yapılandırılmasını ve ülkedeki milis gruplarının silahsızlandırılmasını öngörse de Hizbullah bu kararın dışında bırakıldı. Bunun nedeni, antlaşmada BM Güvenlik Konseyi'nin 425 sayılı kararına göre İsrail'e Lübnan'ın güneyinden çekilme çağrısı yapılması ve İsrail işgaline karşı askeri dahil her türlü direnişe meşruiyet kazandırılmasıydı. İsrail, 1992'de Hizbullah lideri Abbas Musevi'yi düzenlediği bir suikastla öldürdüğünde ise güneydeki direniş hareketi için yeni bir dönemin kapıları aralandı. Hasan Nasrallah, Hizbullah'ın liderliğine seçildi ve örgüt suikastın intikamını almak için ilk kez sınırın güneyine Katyuşa roketleri fırlattı (Blanford, 2011, ss. 98-100; Qassam, 2007, s. 119).

Hizbullah, silahlı varlığını koruduğu gibi 1992'de parlamentoya girerek yasal bir siyasi parti haline de geldi. Hizbullah'ın İran ve Suriye'nin desteğiyle güneydeki askeri alt yapısını kuvvetlendirmesi, İsrail'in örgüte yönelik tehdit algısını şekillendirdi. İzak Rabin hükûmetinin 25 Temmuz 1993'te Lübnan'ın güneyine başlattığı saldırı, Hizbullah'ın askeri gücünü test eden ilk çatışma oldu. Sorumluluk

Operasyonu adıyla bilenen bu saldırı sırasında, İsrail savaş helikopterleri ve topları Hizbullah'a ait olduğu düşünülen yerleri hedef aldı. Bunlar arasında Sûr yakınlarındaki bir mülteci kampı ve güvenlik bölgesinde bulunan Şiî köyü Braşit de vardı. Hizbullah, bu saldırılara Katyuşa roketleriyle Kiryat Şmona'yı vurarak karşılık verdi. ABD'nin müdahalesiyle 31 Temmuz'da ateşkes yapılmasıyla çatışmalar sona erdi. Bir hafta süren çatışmalarda, 132 Lübnan vatandaşı hayatını kaybetti, 300.000 kişi göç etmek zorunda kaldı ve bölge büyük bir maddi yıkıma uğradı (Morris, 2001, ss. 168-169; Qassam, 2007, ss. 120-122).

Lübnan'ın güneyindeki ikinci çatışma ise 1996 İlkbahar'ında yaşandı. Mart ayında Bint Cubeyl yakınlarındaki Yater'de iki Şiî köylünün İsrail topçu ateşiyle öldürülmesi ve Hizbullah'ın Katyuşa roketleriyle Kiryat Şmona'yı vurması, çatışmanın ilk habercisiydi. 8 Nisan'da Braşit köyünde meydana gelen bir patlamada iki çocuk hayatını kaybedince Hizbullah bir kez daha füzelerle Kiryat Şmona'yı hedef aldı. Şimon Peres hükûmeti, 11 Nisan'da Lübnan'a yönelik Gazap Üzümleri Operasyonu adıyla bilenen yeni bir saldırı başlattı. 27 Nisan'a kadar süren İsrail saldırısı sırasında, Hizbullah üsleri ve Şiî köyleri bombalandı, Lübnan kıyı şeridi ablukaya alındı ve güneydeki ana yollar ve iki elektrik santrali yerle bir edildi. 400.000 Lübnanlı göç etmek zorunda bırakıldı. Hizbullah, sınırın öteki tarafındaki Yahudi yerleşimlerine yüzlerce Katyuşa roketi fırlatarak ateş gücünü bir kez daha gösterdi. 18 Nisan'da Kana'daki UNIFIL Karargâhı yakınlarında İsrail topçu ateşiyle 105 Lübnanlı sivilin öldürülmesi ise uluslararası kamuoyunda büyük bir yankı uyandırdı. 26 Nisan'da ateşkesin ilan edilmesiyle sınırdaki çatışmalar durdu (Hirst, 1999, s. 8; Morris, 2001, ss. 639-640; Qassam, 2007, ss. 125-129).

Kana Katliamı, Peres'in 29 Mayıs 1996'da yapılan erken seçimlerde iktidarı kaybetmesinde ve Lübnan'daki işgalin İsrail içinde hararetli bir biçimde tartışmaya açılmasında önemli bir rol oynadı. Benyamin Netanyahu, seçimleri kazanıp başbakanlık koltuğunu oturduğunda, Lübnan'ın güneyinde yaşanan asker kayıplarının İsrail'de ortaya çıkardığı toplumsal muhalefetle yüzleşmek zorunda kaldı. 4 Şubat 1997'de sınırda yaşanan bir helikopter kazasında 76 İsrail askeri hayatını kaybetti. 3-4 Eylül'de Sûr'un kuzeyinde karaya çıkan İsrail deniz komandoları da Hizbullah tarafından Ensariye'de pusuya düşürüldü ve 12'si öldürüldü. Tüm bu asker kayıpları, İsrail kamuoyunda Lübnan'ın güneyinin İsrail'in küçük Vietnam'ı olarak algılanmasına ve işgalin ne kadar daha süreceğinin sorgulanmasına yol açtı (Qassam, 2007, ss. 130-131; Blanford, 2011, ss. 182-183 ve 187-189).

Hizbullah, 1998 yılı başında farklı mezhepsel aidiyetlere sahip Lübnan vatandaşlarından oluşan Direniş Tugayları adlı bir askeri yapı kurmaya girişti (Qassam, 2007, ss. 134-135). Aynı yıl içinde güneydeki çatışmalar da şiddetlendi.

UNIFIL'in tespitlerine göre, yılın ikinci yarısında Lübnanlı silahlı gruplar, güvenlik bölgesine 386 saldırı düzenledi. İsrail ve GLO bu saldırılara 18.000 havan, tank ve füze atışı yaparak ve Lübnan'a 65 hava saldırısı düzenleyerek karşılık verdi (Hirst, 1999, s. 10). Hizbullah, ertesi yıl Jezzın üzerindeki askeri baskısını arttırarak GLO'nun bu stratejik kasabadan çekilmesini sağladı (Qassam, 2007, s. 140).

1999'da İsrail'de yapılan seçimlerle Ehud Barak'ın iktidara gelmesi, işgalin sona ermesini hızlandırdı. Barak, Lübnan'la sınırı meşru hale getirecek bir barış antlaşması imzalanmasını umut ederek seçim vaadini uygulamak için kararlı bir duruş sergiledi. Barak hükûmeti, İsrail Genelkurmay'ının itirazlarına rağmen 5 Mart 2000'de çekilmeyi onaylayan bir karar aldı. Barış antlaşması olsun olmasın, çekilme temmuz ayına kadar tamamlanacaktı. Barak'ın emriyle İsrail ordusu çekilme hazırlıklarına başladı. Nisan ayı ortasında BM bilgilendirildikten sonra süreç hızlandı ve mayıs ayında İsrail birlikleri pozisyonlarını GLO milislerine bırakarak bölgeden ayrılmaya başladı. GLO milisleri ve ailelerine çekilme tamamlandığında İsrail'e yerleşme veya Batılı ülkelere nakledilme garantisi verilmişti. Buna rağmen 21 Mayıs'ta Lübnanlı sivillerin güvenlik bölgesine girmeye başlamasıyla İsrail'in geri çekilme planı tam bir bozguna dönüştü. Kantara ve Tayibeh'deki GLO milisleri, sivillerin ilerleyişi karşısında mevzilerini terk edip kaçtı. Güvenlik bölgesine sivillerin girişi, 22-23 Mayıs'ta bu kez Hizbullah savaşçılarının koruması altında devam etti. GLO milisleri üniformalarını çıkarıp silahlarını bırakarak güneye kaçarken Hiyam'daki mahkûmlar da serbest bırakıldı. Son İsrail birliklerinin 23-24 Mayıs gecesi Hizbullah'ın ateşi altında Lübnan'ı terk etmesiyle 22 yıllık işgal sona erdi (Morris, 2001, ss. 655-656; Qassam, 2007, ss. 141-142; Blanford, 2011, ss. 265-270).

İsrail'in Çekilmesinden Sonra Lübnan'ın Güney Sınırı

BM, 7 Haziran 2000'de sınırda bir geri çekilme hattı (Mavi Hat) çizerek Lübnan'ın güneydeki egemenlik alanını belirlemeye çalıştı. Lübnan hükûmeti, devlet otoritesini tesis etmek için ordu ve iç güvenlik personelinden oluşan bir Ortak Güvenlik Gücü'nü güneye gönderse de Mavi Hat yakınlarındaki bölgelerde asker konuşlandırmayı reddetti. Lübnanlı yetkililer, UNIFIL'den Mavi Hat'ın güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmesini talep etse de bu talep karşılık bulmadı. Öte yandan İsrail'in geri çekilmesini Lübnan direnişinin kazandığı büyük bir askeri zafer olarak gören Hizbullah, hükûmet ve UNIFIL'in aksine güneyde oluşan güç boşluğunu doldurmak için istekli ve hazırlıklıydı. Örgüt, kısa sürede askeri ve sivil unsurlarıyla Mavi Hat çevresindeki Lübnan topraklarını fiili olarak kontrolü altına aldı (Qassam, 2007, ss. 145-148).

İsrail işgalinin sona ermesi, Lübnan'daki silahlı direnişin ana varlık nedenini ortadan kaldırmış, fakat Hizbullah'a da Şiî nüfusun yoğun olduğu güneyde geniş bir

hâkimiyet alanı oluşturmasının yolunu açmıştı. Hizbullah, değişen koşullara hızla uyum sağlayan bir aktör olduğunu gösterdi ve İsrail'e karşı direnişi sürdürmek için yeni hedefler bulmakta zorlanmadı. Mavi Hat'la yeniden tanımlanan de facto Lübnan-İsrail sınırı ise Hizbullah tarafından asla kabul edilmedi. Hizbullah'a göre Lübnan'a ait olan Şiba Çiftlikleri'ndeki işgal sona erene ve İsrail'de tutulan tüm Lübnanlı mahkumlar serbest bırakılana kadar direniş devam ettirilmeliydi. Nitekim Hizbullah savaşçılarının 7 Ekim 2000'de Şiba Çiftlikleri'ne girip 3 İsraili askeri kaçırmalarıyla örgütün yeni direniş stratejisi ortaya çıktı (Barak, 2010, s. 176; Mandel, 2009).

Bundan sonraki 6 yıl boyunca sınırdaki çatışmalar büyük ölçüde Şiba Çiftlikleri üzerinden şekillense de Hizbullah'ın İsrail hedeflerine yönelik saldırıları oldukça düşük düzeyde kaldı. 1996-2000 arasında 4.963 saldırı düzenleyen Hizbullah, 2000-2006 arasında İsrail'e karşı sadece 22 saldırı gerçekleştirdi. Bununla birlikte örgütün aynı süreçte, güneydeki askeri alt yapısını ve füze gücünü geliştirmeye odaklanması ve füze sayısını 12.000'e çıkarması dikkat çekicidir (Zisser, 2009, s. 161). Hizbullah, 2004'te Almanya'nın arabuluculuğunda İsrail'le yapılan esir değişiminde, Şeyh Abdülkerim Ubeyd ve Mustafa Dirani gibi iki önemli figürün içinde bulunduğu 30 Lübnanlı mahkûmu kurtarmayı da başardı. 2004 Ağustos'unda BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1559 sayılı kararla Hizbullah'ın silahlı gücü yeniden tartışmaya açıldığında ise örgüt yeni toprak ihtilaflarını gündeme getirerek direnişin meşruiyetini göstermeye çalıştı. Bu toprak ihtilafları; 1923'te Filistin'e bırakılan ve 1948'de İsrail tarafından yok edilen 7 Şif köyü ve 1967'de İsrail'in işgal ettiği Golan sınırındaki Alevi köyü Gacar'dı.

14 Şubat 2005'te eski başbakan Refik Hariri'nin suikast neticesinde öldürülmesiyle Lübnan'da ortaya çıkan yeni siyasi konjonktürde, güney sınırındaki toprak ihtilafları güç kazanmak isteyen aktörler için önemli bir gündem maddesi haline geldi. 2005 parlamento seçimlerinde, EMEL lideri Nebi Berri 7 Şif köyünü Hizbullah'la siyasi rekabette bir araç olarak kullanırken ülkeye dönen Mârûnî lider Mişel Aûn da Hunin köyüyle ailevi bağlarına vurgu yaparak ve köyün Lübnan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu savunarak Şif toplumunun sempatisini kazanmaya çalıştı. Fakat Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, seçim kampanyası sırasında hem Şiflilere hem de Mârûnîlere hitap eden konuşmasıyla diğerlerini geride bıraktı. Nasrallah konuşmasında, 1982'de uğradığı suikastla hayatını kaybeden Beşir Cemayel'in "Lübnan Devleti'nin yüzölçümü 10.452 kilometrekaredir" sözüne atıfta bulunarak 7 Şif köyü ve Şiba Çiftlikleri'nin Lübnan'a ait olduğunu iddia ediyordu (Kaufman, 2006, s. 699).

1967'de İsrail'in işgal ettiği Gacar köyü de 2000 yılında çizilen Mavi Hat'la Lübnan ile İsrail arasında bölündüğünden beri Hizbullah'ın yakından ilgi gösterdiği

meselelerden biriydi. Gacar'da İsrail vatandaşlığı verilen Alevi köylüler yaşıyordu ve köy stratejik konumuyla dışarıya kapalı bir askeri bölge içindeydi. Hizbullah'ın 2005 yılı sonunda köyün İsrail kontrolündeki tarafında İsraili askerleri kaçırma girişiminde bulunması gerilimi bir anda tırmandırdı. Gacar, 2006 Yaz'ında patlak veren Temmuz Savaşı sırasında yoğun çatışmalara sahne oldu ve köyün Lübnan'da kalan kuzey kısmı da İsrail tarafından işgal edildi. Savaşın sonunda BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1701 sayılı karar, İsrail'i Gacar'ın kuzey kesiminden çekilmeye zorladı, fakat İsrail güvenlik kaygıları nedeniyle bunu yapmayı reddetti (Kaufman, 2009, s. 558).

2006 Temmuz Savaşı, Lübnan İç Savaşı'nın sona ermesinden beri güney sınırında yaşanan en büyük çatışma oldu. Hizbullah savaşçılarının 12 Temmuz'da sınırı geçerek İsrail devriyelerini hedef alması ve 2 askeri kaçırmasıyla Lübnan'a yönelik geniş çaplı bir İsrail saldırısı başladı (Safataj, 2020, ss. 132-133). 33 gün süren savaş boyunca İsrail'in Lübnan topraklarına havadan gerçekleştirdiği bombardımanlar, ülkede büyük bir maddi yıkıma, 1.287 Lübnan vatandaşının hayatını kaybetmesine ve 973.334'ünün ülke içinde göç etmesine neden oldu. Buna karşılık Hizbullah, 4.000 civarı füze ateşleyerek sınırın İsrail tarafındaki Yahudi yerleşimlerini hedef aldı. Hizbullah'ın füze saldırısı, daha öncekilerle kıyaslanmayacak kadar kapsamlı ve etkiliydi. Füzeler, İsrail'in üçüncü büyük kenti Hayfa'ya kadar ulaştı. Bu saldırılarda 153 İsraili sivil ve asker hayatını kaybetti (Zisser, 2009, s. 164; Rubin, 2007, ss. 3 ve 10). İsrail'e karşı sergilediği silahlı direniş, Hizbullah'ın hem Lübnan içinde hem de Arap dünyasında popüleritesini zirve noktasına taşımasını sağladı.

Temmuz Savaşı, BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ağustos 2006'da kabul ettiği 1701 sayılı kararla sona erdi. Karar, çatışmaların sona erdirilmesinin yanı sıra Lübnan'ın güneyine Lübnan ordusu ve UNIFIL birliklerinin konuşlanmasına paralel İsrail kuvvetlerinin işgal ettiği yerlerden çekilmesini öngörüyordu. Kararda, ayrıca Litani Nehri'nin güneyinde Hizbullah dahil hiçbir örgütün askeri güç bulundurmaması ve Hizbullah'ın silahsızlandırılması çağrısı yapılıyordu. İsrail, kararda öngörülen Gacar'ın kuzey kesiminden çekilmeye kabul etmediği gibi Hizbullah da bu çağrıyı dikkate almadı. Lübnan içindeki siyasi rakipleri, 1701 sayılı BM kararını daha sonraları Lübnan'ın egemenliği bağlamında Hizbullah'a karşı bir koz olarak kullandı. Hizbullah silahlarını 2007-2008 devlet başkanlığı krizi sırasında ilk kez ülke içindeki rakiplerine karşı kullandığında örgütün askeri gücünün meşruiyeti yeniden tartışmaya açıldı. Fakat bu kriz, Doha'da yapılan bir antlaşmayla Hizbullah'ın istediği gibi çözüldü ve Mişel Süleyman yeni devlet başkanı seçildi (Zisser, 2009, s. 170-172). Süleyman, devlet başkanı olarak yaptığı ilk konuşmada, "Topraklarımızın geri kalanını özgürleştirmek için geri sayım başladı. Ve bugün, bu hedefe ulaşmak için mevcut ve meşru tüm araçların kullanılmasını onaylıyorum" diyerek Şiba Çiftlikleri konusunda Lübnan'ın resmi görüşünü ortaya koydu. Suriye

hükûmeti de İsrail'e Şiba Çiftlikleri'nden koşulsuz geri çekilmesi çağrısı yaparak Lübnan'ı destekledi. Şiba Çiftlikleri ihtilafı, 2008 yılı sonunda Türkiye'nin arabuluculuğunda Suriye ile İsrail arasında başlayan dolaylı müzakereler sırasında da barış ihtimalini zayıflatan bir faktör olarak masada yer aldı (Mandel, 2009).

Lübnan'ın güney sınırındaki Hizbullah-İsrail çatışması, 2011 Mart'ında Suriye'de yönetim karşıtı bir ayaklanmanın başlaması ve kısa sürede geniş çaplı bir iç savaşa dönüşmesiyle yeni bir boyut kazandı. Hizbullah, başlangıçta Suriye'deki çatışmaya müdahil olma konusunda ihtiyatlı davrandı. Bunun nedeni; Suriye'de Sünnî silahlı muhalif gruplara karşı savaşılmasının örgütün Lübnan'daki meşruiyetini tartışmalı hale getirebileceği ve Hizbullah kuvvetlerinin Suriye'ye kaydırılmasının güney sınırını olası bir İsrail saldırısı karşısında savunmasız bırakabileceği endişesiydi. Bu endişelere rağmen Hizbullah, Suriye yönetimi ve direniş eksenine yönelik büyüyen tehdit karşısında kendini harekete geçmek zorunda hissetti ve 2013 İlkbahar'ında sınırdaki Kuseyr çatışmasıyla iç savaşa müdahil oldu. Hizbullah'ın Suriye'de savaşması, beklendiği gibi Lübnan içinde ve dışında örgütün askeri gücüne yönelik tepkileri arttırdı. Hizbullah, Lübnan'ı Suriye'deki iç savaşın bir parçası haline getirmekle ve ülkenin güvenliğini tehlikeye atmakla suçlandı (Safataj, 2020, ss. 100-101). Hizbullah'ın endişe ettiği güney sınırına yönelik İsrail saldırısı ise asla gerçekleşmedi. Netanyahu hükûmeti, 2012'den itibaren Hizbullah ve müttefiklerine karşı savaşı Suriye topraklarına taşımayı tercih etti.

Hizbullah, Suriye'de savaşmasına karşı yükselen tepkilere, değişen koşullara hızlı uyum sağlama yeteneğini bir kez daha göstererek karşılık verdi. Suriye'de ortaya çıkan DAESH, Nusra Cephesi gibi radikal örgütler ve bu örgütlerin Lübnan'ı hedef alması, Hizbullah'ın kendisine yeni meşruiyet alanı açmasını kolaylaştırdı (Khoury, 2021). 2014 Yazı'nda DAESH-Nusra Cephesi Lübnan'ın kuzeyine saldırdığında, Hizbullah Lübnan ordusuyla birlikte bu militanlara karşı savaşma konusunda tereddüt göstermedi. 2014-2015'te yapılan ortak operasyonlarla Lübnan'ın kuzey sınırı güvenli hale getirildi. Hizbullah'ın ülke dışında savaşmasını meşrulaştıran diğer bir faktör de İsrail'in Suriye topraklarına düzenlediği hava saldırılarıdır. Bu saldırılar, Golan'ı İsrail'e karşı savaşta yeni bir cephe hattı haline getirdi. 2015 yılı başında İsrail'in Golan'a düzenlediği bir hava saldırısında 6 Hizbullah üyesi hayatını kaybedince örgüt Şiba Çiftlikleri'nde bir İsrail devriyesini hedef alıp 2 askeri öldürerek çatışmayı Lübnan sınırına taşıdı. Bu çatışma, Hizbullah'ın hâlâ İsrail'e karşı savaştığı iddiasını göstermesi açısından önemlidir.

İsrail, 2012-2018 yılları arasında Suriye topraklarında 300'den fazla hedefi vururken Lübnan sınırına yönelik de savunmacı bir güvenlik stratejisi uyguladı. Bu strateji, güvenlik bariyerleri inşa edilmesi, hava savunma sistemleri yerleştirilmesi ve sınırdaki saldırı tünellerinin ortadan kaldırılmasıyla somut hale getirildi. İsrail,

2012'de Metulla yakınlarına 1.200 metre uzunluğunda bir duvar inşa ederek işe başladı (Jansen, 2018). Ardından 2019'da Akdeniz'e bitişik alandaki ve Celile yakınlarındaki sınır hattını birkaç kilometre uzunluğunda bir duvarla kapattı. 2022'de de sınırın orta kısmında Zarit ve Ştula ile Ramye arasındaki çitlerin üzerine yeni bir duvar inşa etmeye başladı (Asharq Al-Awsat, 2022). 2015 Ocak'ında Demir Kubbe Hava Savunma Sistemi bataryalarını Lübnan sınırına taşıyan İsrail, Hizbullah'ın füzelerine karşı caydırıcı bir güç oluşturmaya çalıştı (Anadolu Agency, 2015). İsrail'in sınırda güvenliği sağlamaya yönelik son hamlesi ise 2018 Aralık'ında Hizbullah'ın kazdığı saldırı tünellerini yok etmek için başlattığı Kuzey Kalkanı Operasyonu oldu. Operasyon sırasında Lübnan'ın Kefr Kela, Ramye ve Ayn eş-Şaab köylerinden sınıra doğru uzanan çok sayıda tünel havaya uçuruldu (IDF, 2020).

Lübnan sınırında uygulanan bu savunmacı strateji, İsrail'in Hizbullah'ı eskisinden daha tehlikeli bir düşman olarak görmeye başlamasıyla da yakından ilişkilidir. İsrail'in güvenlik algısı, giderek kuzeyden gelebilecek bir saldırı beklentisi üzerinden şekillenecektir. Bunun nedeni, Hizbullah'ın Suriye'de askeri kapasitesini arttırması ve HAMAS'ın da içinde bulunduğu geniş çaplı bir direniş cephesi kurma hazırlıkları yapmasıdır. İsrail ordu kaynakları, daha 2015'te Hizbullah'ın operasyon şeklini değiştirerek kendisini yüksek düzeyde disipline, silahlara ve altyapıya sahip yetenekli bir askeri güce dönüştürmeye odaklandığına dikkat çekiyordu. Hizbullah'ın İran'ın desteğiyle hem füze kapasitesini 100.000'in üzerine çıkardığı hem de ilk kez keşif ve saldırı amaçlı İnsansız Hava Araçları (İHA) kullandığı iddia ediliyordu. (IDF, 2015). HAMAS liderlerinden Salih el-Aruri'nin 2017 Yaz'ında Beyrut'ta Hizbullah lideri Nasrallah'la yaptığı görüşme ise örgütün yüzünü Suriye'den Filistin'e dönmeye başladığını gösteren ilk işaret oldu. İsrail istihbaratı, aynı yılın Eylül ayında HAMAS'ın İran'ın desteğiyle Lübnan'da yeni bir üs kurmaya çalıştığını kamuoyuna duyurdu (Gross, 2017).

Hizbullah'ın geniş çaplı bir direniş cephesi kurma stratejisi, Aruri'nin 2019 Temmuz'unda İran'a yaptığı ziyaretle daha belirgin hale gelmeye başladı. Beyrut'u Aruri gibi Filistinli liderler için güvenli bir sığınak haline getiren Hizbullah, HAMAS'ın Lübnan'daki mülteci kamplarında yeni askeri varlık oluşturmaya da imkân tanıdı. Hizbullah, ayrıca HAMAS ile Lübnan'daki diğer Filistinli gruplar ve Suriye ve Irak'taki Şif milisler arasında bağlantıyı sağlayan bir rol üstlendi. İsrail, bu gelişmelere tepkisini 25-26 Ağustos 2019'da Beyrut'a iki İHA'yla saldırı düzenleyerek ve Bekaa'da Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlığı'nın mevzilerini bombalayarak gösterdi (Blanford, 2019). Bu saldırılar, sınırda uzun süredir devam eden sessizliği de bozdu. Hizbullah, 1 Eylül'de Avvim'deki askeri noktayı anti-tank füzeleriyle hedef aldı ve bir İsrail askeri aracını vurdu (Al-Manar, 2019).

Lübnan'ın güney sınırı, 2019'daki bu saldırıların sonrasındaki 4 yıl boyunca karşılıklı füze ve topçu atışlarının yapıldığı ve İHA'ların kullanıldığı düşük yoğunluklu bir çatışmaya sahne oldu. Bu çatışmanın en dikkat çekici yönü, Hizbullah'ın kendini arka plana çekerek HAMAS ve diğer Filistinli örgütlerin daha aktif bir rol oynamasına izin vermesidir. İsrail de bu süreçte Lübnan'dan yapılan füze atışlarından Hizbullah'ı değil HAMAS ve diğer Filistinli örgütleri sorumlu tuttu. Sınırdaki çatışmalar, 6 Nisan 2023'te Lübnan'dan 30'dan fazla füzenin Celile bölgesine fırlatılmasıyla zirve noktasına ulaştı. Füze saldırıları, İsrail'in Mescid-i Aksa'ya düzenlediği baskının ardından gerçekleşmişti. İsrail, saldırıya Gazze ve Lübnan'da HAMAS hedeflerini vurarak karşılık verdi (Chacar& Al-Mughrabi, 2023).

Kuşkusuz 6 Nisan'daki füze saldırısı, Hizbullah'ın 2019'dan beri uyguladığı yeni stratejiden bağımsız düşünülemez. Bu saldırı, muhtemelen İsrail'in hava savunma sistemini test etmeye yönelik bir girişimdi. Nitekim Hizbullah, Mayıs ayında Şiba Çiftlikleri yakınlarında çadırlar kurarak, Temmuz ayında da Gacar köyüne anti-tank füzeleri fırlatarak İsrail üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmaya çalıştı. Bu psikolojik baskının bir parçası da Hizbullah'ın Kalaat Cabbur'da uçuş pisti inşa ettiğine yönelik söylentilerdi. Hizbullah'ın İHA'ların yanı sıra küçük kargo uçaklarının da iniş yapmasına uygun olan bu pist sayesinde doğrudan Lübnan'ın güneyine silah ve mühimmat transfer edebilecek olması İsraili yetkilileri oldukça endişelendirdi. Diğer bir endişe konusu da Hizbullah'ın son yıllarda sınıra yeni mevziler ve Sınır Tanımayan Yeşil adlı bir çevre örgütü aracılığıyla 6 gözetleme kulesi inşa etmesiydi (Blanford, 2023). Lübnan'ın güney sınırında Nisan ayından beri tırmanan gerilim, sonunda 7 Ekim 2023'te HAMAS'ın Gazze'den İsrail'e karşı giriştiği büyük saldırıyla Hizbullah ile İsrail arasında öncekilerden çok daha kapsamlı ve nereye gideceği belirsiz bir savaşa yol açtı.

Sonuç

Lübnan'ın güney sınırının yüz yıllık tarihi, sınırda uzun süredir devam eden çatışmanın nasıl ortaya çıktığını ve hangi faktörler üzerinden şekillendiğini açıkça göstermektedir. Bu yüz yıllık tarihi sürecin detaylı bir biçimde ele alındığı bu çalışmada, öncelikle Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki topraklarında hâkimiyet kuran iki sömürgeci devletin çizdiği sorunlu sınırların çatışmanın ana kaynağını teşkil ettiğine dikkat çekilmektedir. 1923'te çizilen Lübnan-Filistin sınırı ne bölgenin toplumsal ve ekonomik gerçekleriyle uyumlu oldu ne de iki bağımsız devlet arasında bir uluslararası sınır işlevi gördü. Aksine farklı ideolojilerden beslenen bir etnik-dini çatışmanın, işgallerin ve ardi arkası gelmeyen toprak ihtilaflarının alt yapısını hazırladı. 1943'te Lübnan'ın bağımsız bir devlet olmasına karşılık Filistin'in toprak bütünlüğünü koruyamayarak bölünmesi, sınırın hukuki statüsünü de köklü bir biçimde

değiştirdi. Siyonistlerin Vadedilmiş Topraklara Göre Sınır izme ideali, 1948'de kurulan İsrail Devleti'nin de kuzey sınırına yönelik siyasetini belirledi. 1948 Savaşında Filistin'in kuzeyindeki Celile İsrail tarafından işgal edildi ve bölgedeki Araplara karşı bir etnik temizliğe girişildi. 1949'da yapılan ateşkesle Lübnan ile İsrail arasında ortaya çıkan de facto sınır ise çok geçmeden bir istikrarsızlık ve çatışma alanı haline geldi. 1967 Savaşı sonrasında Lübnan'a yerleşen Filistinli örgütlerin güney sınırından İsrail'e karşı açtığı cephe hattı, iç savaş boyunca İsrail'in Lübnan topraklarını iki kez işgal etmesine neden oldu. Bu işgallere rağmen Filistinli rgtler ayrıldıktan sonra da güneydeki çatışmacı ortam devam etti. 1982 işgalinin ortaya çıkardığı Lübnan direnişi, önce EMEL ve bazı sol-milliyetçi örgütler, ardından da Hizbullah tarafından sürdürüldü. İsrail'in 2000 Mayıs'ında Lübnan'ın güneyindeki işgali sona erdirmesinin ardından da sınırdaki çatışmacı ortam değişmedi. 2006 Temmuz'unda patlak veren savaş, sınırın güvensiz bir yer olduğunu bir kez daha gösterdi. Lübnan'ın güney sınırındaki atışma, 2023 Eylül'nden itibaren ise Hizbullah ile İsrail arasında başlayan savaşla yeni bir aşamaya ulaştı.

Lübnan'ın güney sınırındaki güvenlik sorunları ve toprak ihtilafları sömürgeci mirasın bir neticesi olsa da daha sonra sınırdaki çatışmanın üç temel faktörün etkisi altında Őekillendiđi aşıkrdır. Bu üç temel faktör, çatışmanın büyümesi ve sürekli hale gelmesinde önemli bir rol oynadı. Bunlardan ilki, on binlerce Filistinlinin sınır dışına sürüldüğü veya Lübnan'a kaçtığı 1948'deki Filistin trajedisidir. 1948'den sonra meşru Lübnan-Filistin sınırı ortadan kalktı ve on binlerce Filistinli Lübnan'da mülteci olarak yaşamak zorunda kaldı. Dolayısıyla sınırdaki atışmayı Lübnan'daki Filistinli mültecilerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. İkincisi, İsrail'in kuzey sınırı ve Lübnan toprakları üzerindeki hırslı siyasetidir. Kuşkusuz İsrail'in kuzeye bakışı Lübnan'ın yaşadığı son i savaşla birlikte ortaya çıkmadı. Aksine Güney Lübnan, İsraili karar vericiler tarafından her zaman Eski Ahit'te bahsedilen Vaat Edilmiş Toprakların bir parçası olarak görüldü ve bölgede kurulan eski krallığın sınırları referans alınarak Litani Nehri'ne kadar olan Lübnan toprakları ve su kaynakları üzerinde hak iddia edildi. İsrail'in Lübnan'daki Marunilerle kurmaya çalıştığı ittifak girişimleri ve Lübnan'ın güneyine yönelik işgalleri bu yayılmacı siyaseti açıkça göstermektedir. Tabii İsrail gibi sınırları belli olmayan yayılmacı bir devletle komşu olmak hiç de kolay değildir. Üçüncüsü ise Lübnan'ın hassas mezhep dengelerine dayanan siyasi sistemi ve bu sistemin bir sonucu olan zayıf devlet yapısıdır. Lübnan hkmeti, kendi egemenlik alanını ve sınırlarını bile kontrol etmeye muktedir değildir. Lübnan'ın güneyi ve güneydeki sınır üzerindeki fiili egemenlik, FK, Hizbullah gibi devlet dışı aktörlere bırakıldı ve İsrail'in saldırıları karşısında Lübnan ordusu ülkeyi savunma işlevini yerine getiremedi. Son olarak Filistinliler geri dönebilecekleri sınırları belli ve uluslararası toplum tarafından

tanınan bir devlet kurmadıkları, İsrail saldırgan siyasetinden vazgeçmediği ve Lübnan'da mezhepçi sistem tasfiye edilip güçlü bir siyasi yapı oluşturulmadığı müddetçe Lübnan'ın güney sınırının güvensiz ve çatışma üreten bir yer olmaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

Extended Abstract

Following the Hamas-led attack on Israel from the Gaza Strip on 7 October 2023, Hezbollah and Israel engaged in a worrying and dangerous military escalation along Lebanon's southern border. For months, exchanging cross-border attacks has resulted in hundreds of casualties, including civilians, large-scale destruction of property, and displacement in South Lebanon. It also raised the prospect of conflict spilling over into Lebanese territory and escalating into full-scale war. Although conflict on Lebanon's southern border is seen as an armed struggle between Hezbollah and Israel, it is actually a result of historical process backing the 1920s.

To understand how the conflict arises on Lebanon's southern border, we need to go back to the 1920s and analyze the border's hundred-years history. The border which was drawn in 1923 by two colonial states in pursuit of their own interests, was neither in line with social and economic realities of the region, nor able to function as an international border between two independent states. On the contrary, it paved the way for ethno-religious conflicts fueled by different ideologies, occupations and territorial disputes. Following World War II, Lebanon became an independent state, however Palestine failed to preserve its territorial integrity. In 1947 the UN adopted Resolution 181 that divides Palestine into Jewish and Arab states. The resolution was rejected by the Arab states, which undertook by force to prevent its implementation. The State of Israel, established in 1948, pursued a policy towards the northern border to correspond to the Zionist idea of drawing borders based on the Promised Land. During the 1948 Arab-Israel War, the Israeli Army occupied Northern Palestine, expelled hundreds of thousands of Palestinians, and destroyed hundreds of Palestinian villages, amounting to ethnic cleansing. The 1949 Armistice Agreement emerged as a de facto border line between Lebanon and Israel.

The 1967 War plunged Lebanon into the Palestine conflict and led to the first armed clashes between Palestinian groups and Israeli forces on the southern border. Continuing armed clashes in the years following turned the border into a frontline against Israel. What is even worse is that the outbreak of a civil war in Lebanon in 1975 encouraged Israel to pursue a more interventionist policy. Israel invaded the Lebanese territories in 1978, and then again in 1982. Israeli occupations resulted in the formation of a security zone in South Lebanon controlled by its local Christian militia ally. Israeli occupation led to the rise of an armed resistance movement

called Lebanese National Resistance. The resistance consisted of AMAL and some Lebanese leftist and nationalist groups, but it was undeniably southern and Shiite in character. After the Civil War, resistance came completely under the control of Hezbollah. Throughout the 1990s, South Lebanon witnessed armed clashes between Hezbollah and Israel. Israel ended its occupation of South Lebanon in May 2000; however, the conflict on the border remained unchanged. The war that broke out in July 2006 demonstrated once again that the border is an unsafe place.

It is obvious that colonial legacy has created security problems and territorial disputes on the border. In this context, three factors that pave the way for border conflict can be mentioned. The first is the Palestine tragedy of 1948, when tens of thousands of Palestinians were either expelled or fled over the border into Lebanon. After 1948, both the legitimate Lebanon-Palestine border disappeared and Lebanon had to host tens of thousands of Palestinian refugees. The second is Israel's unbound ambitions on the northern border and Lebanese territories. No doubt, Israel's northward outlook was not born of Lebanon's last civil war. Instead, South Lebanon was always seen as part of the Promised Land described in the Old Testament by Israeli decision-makers. Israel is an expansionist state with unknown borders, and it is not easy to be a neighbor with such a state. The third is Lebanon's political system based on fragile sectarian balances and weak state structure as a result of this system. The Lebanese government is not even able to control its own sovereignty and borders.

Referanslar

Al-Manar. (2019, Eylül 2). Footage Shows Hezbollah Rocketry Attack on Israeli Military Vehicle in Avivim Border Settlement. <https://english.almanar.com.lb/819106>.

Anadolu Agency. (2015, Ocak 20). Israel deploys Iron Dome batteries near Lebanon border. <https://www.aa.com.tr/en/politics/israel-deploys-iron-dome-batteries-near-lebanon-border/82457>.

Asharq Al-Awsat. (2022, Mayıs 22). Israel Resumes Wall Construction along Border with Lebanon. <https://english.aawsat.com/home/article/3655626/israel-resumes-wall-construction-along-border-lebanon>.

Avneri, A. L. (1984). *The Claim of Dispossession: Jewish Land-Settlement and the Arabs, 1878-1948*. New Brunswick & London: Transaction Books.

Barak, O. (2010). Ambiguity and Conflict in Israeli-Lebanese Relations. *Israel Studies*, 15 (3), 163-188.

Berger, E. (1965). *The Covenant and the Sword: Arab-Israeli Relations, 1948-56*. London: Routledge.

Beydoun, A. (1992). The South Lebanon Border Zone: A Local Perspective. *Journal of Palestine Studies*, 21 (3), 35-53.

Biger, G. (2004). *The Boundaries of Modern Palestine, 1840-1947*. London&New York: Routledge.

Blanford, N. (2011). *Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel*. New York: Random House.

Blanford, N. (2019, Ağustos 30). Israel actions against Hezbollah to boost Netanyahu in upcoming election?. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/israel-actions-against-hezbollah-to-boost-netanyahu-in-upcoming-election/>.

Blanford, N. (2023, Eylül 27). Hezbollah's assertive posture in south Lebanon places UNIFIL in a difficult position, *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/hezbollahs-posture-unifil-israel/>.

Eisenberg, L. Z. (1994). *My Enemy's Enemy: Lebanon in the Early Zionist Imagination, 1900-1948*. Detroit: Wayne State University Press.

El-Khalil, A. (1998). The Role of the South in Lebanese Politics. N. Shehadi & D. H. Mills (Ed.), *Lebanon: A History of Conflict and Concensus*. London: I.B. Tauris.

Eyal Zisser, E. (2009). Hizballah in Lebanon: Between Tehran and Beirut, between the Struggle with Israel, and the Struggle for Lebanon. B. Rubin (Ed.), *Lebanon: Liberation, Conflict, and Crisis*. New York: Palgrave Macmillan.

Goldstein, A. (2016). The kibbutz and the ma'abara (transit camp): The case of the Upper Galilee kibbutzim and Kiryat Shmona, 1949–1953. *Journal of Israeli History*, 35 (1), 17-37.

Gross, J. A. (2017, Eylül 10). Shin Bet chief: Hamas setting up in Lebanon with Iran's support. *The Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/shin-bet-chief-hamas-setting-up-in-lebanon-with-irans-support/>.

Henriette Chacar, H. & Al-Mughrabi, N. (2023, Nisan 7). Israeli strikes target Hamas in Lebanon and Gaza after rocket attack. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/israeli-intercepts-rocket-fired-lebanon-military-sources-2023-04-06>.

Hirst, D. (1999). South Lebanon: The War That Never Ends?. *Journal of Palestine Studies*, 28 (3), 5-18.

Hof, F. C. (1985). *Galilee Divided: The Israel-Lebanon Frontier, 1916-1984*. Boulder&London: Westview Press.

Hourani, A. H. (1968). *Syria and Lebanon: A Political Essay*, Beirut: Oxford University Press.

Hudson, M. C. (1978). The Palestinian Factor in the Lebanese Civil War. *Middle East Journal*, 32 (3), 261-278.

Hughes, M. (2007). Collusion across the Litani? Lebanon and the 1948 War. E. L. Rogan & A. Shlaim (Ed.), *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*. Cambridge: Cambridge University Press.

IDF. (2015, Mart 2). Terror at Israel's Borders: The Threat of Hezbollah. <https://www.idf.il/en/mini-sites/hezbollah-and-lebanon-an-in-depth-examination-under-hassan-nasrallah-s-leadership/terror-at-israel-s-borders-the-threat-of-hezbollah/>.

IDF. (2020, Haziran 8). Operation Northern Shield. <https://www.idf.il/en/mini-sites/hezbollah-and-lebanon-an-in-depth-examination-under-hassan-nasrallah-s-leadership/operation-northern-shield-1/>.

Jansen, M. (2018, Şubat 14). Israel loves walls, *The Jordan Times*. <https://jordantimes.com/opinion/michael-jansen/israel-loves-walls>.

Kaufman, A. (2002). Who Owns the Shebaa Farms? Chronicle of a Territorial Dispute. *Middle East Journal*, 50 (4), 576-595.

Kaufman, A. (2006). Between Palestine and Lebanon: Seven Shi'i Villages as a Case Study of Boundaries, Identities, and Conflict. *Middle East Journal*, 60 (4), 685-706.

Kaufman, A. (2009). Let Sleeping Dogs Lie: On Ghajar and Other Anomalies in the Syria-Lebanon-Israel Tri-Border Region. *Middle East Journal*, 63 (4), 539-560.

Khalidi, W. (1979). *Conflict and Violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East*. Cambridge: Harvard University Press.

Khalidi, W. (1992). *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Washington: Institute for Palestine Studies.

Khoury, S. (2021, Mart 19). How the Syrian war transformed Hezbollah. *L'Orient Today*. <https://today.lorientlejour.com/article/1255945/how-the-syrian-war-transformed-hezbollah.html>.

Mandel, D. (2009). Syria and the Shebaa Farms Dispute. *Jewish Policy Center*. <https://www.jewishpolicycenter.org/2009/02/28/syria-and-the-shebaa-farms-dispute/>.

McTague Jr., J. J. (1982). Anglo-French Negotiations over the Boundaries of Palestine, 1919-1920. *Journal of Palestine Studies*, 11 (2), 100-112.

Morris, B. (2001). *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. New York: Vintage Books.

Norton A. R. ve Schwedler, J. (1993). *(In)security Zones in South Lebanon*. *Journal of Palestine Studies*, 23 (1), 61-79.

Qassam, N. (2007). *Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü*, M. Tan (Çev.). İstanbul: Karma Kitaplar.

Rubin, U. (2007). The Rocket Campaign against Israel during the 2006 Lebanon War. *The Begin-Sadat Center for Strategic Studies*.

Safataj, M. (2020). *Direnış'in Otuz Yılı*. A. Dursunoğlu (Çev.). İstanbul: Feta Yayıncılık.

Schulze, K. E. (1998). *Israel's Covert Diplomacy in Lebanon*. New York: St. Martin's Press.

Shlaim, A. (2007). Israel and the Arab coalition in 1948. E. L. Rogan & A. Shlaim (Ed.), *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sirriyyeh, H. (1976). The Palestian Armed Precence in Lebanon Since 1967. R. Owen (Ed.), *Essays on the Crisis in Lebanon*. London: Ithaca Press.

Smit, F. (2000). *The Battle for South Lebanon: The Radicalization of Lebanon's Shi'ites: 1982-1985*. Amsterdam: Bulaaq.

Smith, T. (1974 Temmuz 14). Israel Builds New Border Fence. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1974/07/14/archives/israel-builds-new-border-fence-israel-builds-new-border-fence-along.html>.

Yetim, M. (2015). Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi: Hizbullah'ın Fikirsel ve Örgütsel Zemini. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (2), 59-88.

